

2018 • nummer 1 van 5
januari-februari-maart

Verschijnt 5 keer per jaar

ledenblad van het Masereelfonds
afgiftekantoor Brussel X

v.u. Karim Zahidi,
Stalingradlaan 21, 1000 Brussel
erkenningnummer POO2017

ACTUALITEIT Vincent Scheltiens over de selectieve verontwaardiging van rechtse nationalist en linkse españolisten

MAÎTRE À PENSER Hugo Buysens kijkt in de politieke en filosofische kaarten van primatoloog Frans de Waal

BOEKENWURM Alain Storme bespreekt een boek van Wendy Brown en het einde van de homo politicus

IN DIT NUMMER

INTERVIEW

1 Brussel: een veilige haven?

COLUMN

3 Teverden slaven

VLUCHTELINGEN

4 Humanitair deficit van Europa

ACTUALITEIT

5 Catalonië in Vlaanderen

MAÎTRE À PENSER

6 Frans de Waal

MUZIEK

8 Dmitri Sjostakovitsj

PLANECONOMIE

9 Naar een bolsjewistische planeconomie?

BOEKENWURM

10 Markt en democratie

IN HET HART VAN BRUSSEL

11 Het Huis van de Europese geschiedenis

INTERVIEW

Brussel: een veilige haven?

Interview met Bruno Benvindo. Interview afgenomen en bewerkt door Photis Schurmans en Gerlinda Swillen

De huidige tentoonstelling in het Joods Museum van België geeft weer hoe Brussel sinds 1830 geleidelijk aan uitgroeide tot een wereldstad. Ook de migranten zelf komen aan het woord en Brusselse kunstenaars geven hun interpretatie. Een gesprek met curator Bruno Benvindo.

Wat was de aanleiding voor deze tentoonstelling? Was het de huidige vluchtelingensituatie of betreft het een ouder project?

Een museum heeft volgens mij niet alleen als taak een patrimonium in stand te houden, maar ook om het heden te vatten. Om vanuit de huidige gebeurtenissen, de wereld die ons omringt, aan te zetten tot nadenken over de grote uitdagingen waarvoor onze samenleving staat. Een van deze hedendaagse uitdagingen is natuurlijk migratie. Het Joods Museum van België wil niet enkel praten over veraf staande onderwerpen, maar ook over onze wereld en hoe die zich heeft gevormd. We vertrekken dus vanuit het heden en trachten de bezoeker stof tot nadenken te geven.

Vandaar het vraagteken in de titel?

Ja, dat was belangrijk voor ons. We wilden onze bezoekers geen voorgekauwd verhaal aanbieden, maar drie elkaar aanvullende benaderingen van de migratieproblematiek waarover we elke dag horen.

Maar wel zonder Brussel te verlaten?

We blijven in Brussel, omdat migratie samengaat met de geschiedenis van Brussel. De hoofdstad van België heeft zich niet, maar ook tegen vreemdelingen ontwikkeld. We gaan dus terug tot 1830 om aan te tonen dat deze problematiek niet nieuw is.

Brussel telt momenteel 184 nationaliteiten. Was dat ook een stimulans?

Natuurlijk, met die 184 nationaliteiten is Brussel na Dubai de tweede meest kosmopolitische stad ter wereld. Daar wordt vaak niet aan gedacht. In Brussel zijn meer nationaliteiten vertegenwoordigd dan in Parijs, Londen of New York. De vraag "hoe kunnen we met zoveel mensen die met hun rugzakje van elders komen samenleven" stelt zich elke dag. We willen er als Joods Museum ook aan herinneren dat de geschiedenis van de Joden in België eveneens een verhaal van vreemdelingen is. De Joden van België komen uit Polen, Marokko, Rusland, Argentinië, Roemenië, Iran, enz. Als Joods Museum kunnen we de verscheidene Joodse mi-

gratie-ervaringen tot leven wekken door ze in de bredere context van de geschiedenis van de migratie naar Brussel te plaatsen.

Hoe kunnen we die geschiedenis beter begrijpen?

We hebben in Brussel nog steeds geen museum van de immigratie. In 2001 kondigde het Brussels Hoofdstedelijk Gewest de oprichting van twee musea aan: in 2016 opende het Huis van de Europese geschiedenis, maar over een museum van de immigratie spreekt niemand meer. Wat wij willen doen is veel bescheidener dan een museum van de immigratie zou kunnen doen, maar toch een eerste bouwsteen die die kwestie kan doen heropleven.

Het museum is net heropend na de aanslag in 2014, heeft dat ook een invloed gehad?

In de periode dat we gesloten waren, hebben we reizende tentoonstellingen georganiseerd zoals *Joden en Moslims, gedeelde culturen* in Brusselse buurt- en jeugdhuizen. We wilden ons niet terugplooiën op onszelf, maar in contact blijven met de verschillende lagen van de bevolking. Met *Gastvrij Brussel?* was het

lees verder op volgende bladzijde

“De dood van Semira Adamu is het moment waarop mensen begonnen na te denken over wie iemand zonder papieren is, over wat men doet met die mensen die we niet willen zien, zelfs niet wanneer ze in het vliegtuig zitten waarmee we op vakantie vertrekken. Het was een kantelmoment.”

Groepsfoto van o.a. Bulgaarse, Russische en Roemeense studenten aan de Université nouvelle. © Archives de l'Université libre de Bruxelles

Paul Panda Farnana, aangekomen in Brussel op 7-jarige leeftijd, soldaat in de Eerste Wereldoorlog en Congolees intellectueel (1921), © Mundaneum

belangrijk het museum opnieuw te openen met een tentoonstelling die een boodschap van openheid brengt. We hebben gekozen voor de problematiek van de migratie, die zowel actueel als universeel is.

Hoe is de tentoonstelling opgebouwd en met wie hebben jullie samengewerkt?

De tentoonstelling bestaat uit drie delen. Er is het historisch deel, een terugblik op de geschiedenis, van 1830 tot nu, van de relaties tussen Brussel en de vreemdelingen. Hiervoor konden we rekenen op de steun van het Rijksarchief dat een in Europa unieke verzameling documenten van de vreemdelingenpolitie beheert, onder andere meer dan twee miljoen persoonlijke dossiers van buitenlanders die sinds 1839 het grondgebied hebben betreden. In het tweede deel geven we de migranten zelf het woord in een debat over de migratieproblematiek dat vaak beheerst wordt door algemeenheden en waarin de betrokkenen weinig worden gehoord. Hier vertellen ze hun verhaal, waarom ze zijn vertrokken, wat er is gebeurd toen ze zich in Brussel vestigden, welke banden ze nog hebben met hun land van oorsprong. De interpretatie van hedendaagse Brusselse artiesten vormt het derde en laatste deel.

Er worden ook foto's en objecten tentoongesteld.

Inderdaad, voor het historische deel hebben we enerzijds gebruik gemaakt van het Rijksarchief en de archieven van de stad Brussel, onder andere een uitzonderlijke verzameling foto's. Anderzijds wilden we ook de persoonlijke archieven van de mannen en vrouwen die sinds de 19de eeuw in Brussel zijn aangekomen tonen. Daarvoor hebben we kunnen rekenen op het enthousiasme van migrantenverenigingen en de migranten zelf, van alle continenten, die ons familieobjecten hebben geleend. In de trappenhal hangen ook 200 foto's die ze meegenomen hebben bij hun vertrek.

Die foto's zijn echt aangrijpend, ze zijn wat men meeneemt bij gebrek aan zijn hele familie.

Ja, dat ze aanvaard hebben om ons die unieke, intieme foto's te lenen was hartverwarmend. Door het contacten van de verenigingen en individuen hebben we beseft dat ze hun familie verhalen graag wilden verbinden met Geschiedenis met een grote 'G'. Wij denken dat de immigratie een deel van die geschiedenis is, dat het belangrijk

is dat die ook van onderuit wordt geschreven.

Er zijn meerdere curatoren, heeft dat de inhoud van de tentoonstelling beïnvloed?

Inderdaad, er zijn drie curatoren. Twee van het Joods Museum - Pascale Alhadeff en ikzelf - die de spil van het project vormden en Chantal Kesteloot voor het Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij dat deel uitmaakt van het Rijksarchief. Zij is zowel gespecialiseerd in de geschiedenis van Brussel als in die van de twee wereldoorlogen. De tentoonstelling is het resultaat van de samenwerking tussen het museum en het Rijksarchief dat instond voor de wetenschappelijke inhoud.

Kan een bepaald patroon worden ontdekt in de geschiedenis van de migratie?

Vanaf het ontstaan van België was Brussel een kosmopolitische stad met een groot aantal buitenlanders. Hun oorsprong is echter anders. In de 19de eeuw komen ze meestal van buurlanden, het is pas vanaf het einde van de 19de eeuw, onder andere onder invloed van de ULB die veel buitenlandse studenten aantrekt, dat men van verder komt. Een ontwikkeling die zal versnellen tussen de twee wereldoorlogen door de aankomst van Spaanse, Joodse en Italiaanse vluchtelingen. Na de Tweede Wereldoorlog zal de migratie zich nog verder diversifiëren. Het is pas dan dat Brussel werkelijk een wereldstad wordt en de immigratie niet langer enkel Europees is. Vandaag komen mensen werkelijk uit de vijf continenten. 184 nationaliteiten op zo'n klein gebied maken van Brussel een soort proefbuis.

Er is ook het koloniaal verleden.

Natuurlijk. De koloniale geschiedenis komt doorheen de tentoonstelling aan bod. Een deel van de Eerste Wereldoorlog speelt zich bijvoorbeeld af in Congo. Aan de economische bijdrage voor de mobilisatie en aan de Congolese soldaten en dragers werd weinig aandacht besteed tijdens de herdenkingen van WO I. Op het niveau van de gemeenschappen, de regio's en op federaal

niveau lijkt iedereen zijn eigen gebeurtenissen en helden te hebben herdacht zonder dat iemand zich het Congolese deel van die geschiedenis heeft toegeëigend. Met deze tentoonstelling hebben we niet alleen het bredere kader, de grote ontwikkelingen, willen tonen, maar ook steeds individuele verhalen. We wilden een bottom-up geschiedenis en hebben dus bekende en onbekende personen gekozen. Zoals Paul Panda Farnana die als zevenjarige in 1895 uit Congo aankomt in België, als eerste zwarte afstudeert in het hoger onderwijs en na gevochten te hebben in Namen tijdens de Eerste Wereldoorlog bijdraagt tot de eerste pan-Afrikaanse beweging die ijvert voor gelijke rechten voor de Congolezen.

In de jaren 1970 komt de migratie in een stroomversnelling?

Ja, in die periode ontstaat niet alleen de Matongé-wijk zoals we die nu kennen, omdat steeds meer Congolezen in Brussel komen studeren, maar installeren ook alle nieuwe gemeenschappen zich in Brussel. Het is ook dan dat Brussel een steeds grotere rol gaat spelen als hoofdstad van wat toen nog niet de Europese Unie heette waardoor ze weer andere bevolkingsgroepen aantrekt. Hele buurten veranderen dan onder invloed van die nieuwe groepen die in de hoofdstad komen wonen.

Nochtans hebben zich nooit getto's gevormd in Brussel.

Nee, er zijn in Brussel eigenlijk geen getto's. Door het historisch prisma ziet men wel straten die van uitzicht veranderen door de verschillende migratiegolven. In het bijzonder denk ik aan de buurten rond het Noord- en Zuidstation. De Brabantstraat was in de eerste helft van de 20ste eeuw werkelijk een Italiaanse straat en wordt nu beschouwd als een Marokkaans-Turkse straat. De eerste golf gaat zich dus verspreiden naarmate ze nieuwe sociale netwerken uitbouwt en gaat letterlijk de stad innemen.

Is dat geen economische kwestie of een kwestie van sociale klasse?

Natuurlijk. Woningen in de buurt van stations zijn goedkoop, worden verhuurd, vragen niet altijd te veel administratieve documenten. Om terug te komen op de gettovorming, we tonen in de tentoonstelling ook verschillende actuele kaarten van Brussel. Alhoewel men niet onmiddellijk aan Fransen denkt wanneer men over vreemdelingen spreekt, vormen zij de grootste groep buitenlanders in Brussel. Daarbij is het frappant dat zij vooral in het zuiden van de stad wonen. De Marokkanen wonen hoofdzakelijk in het noordwesten. Het kanaal blijft niet alleen een economische en sociale barrière maar ook een culturele.

Kan je een overzicht geven van de belangrijkste migratieredenen?

Wat we hebben willen doen, onder andere met het meest actuele deel, de 16 getuigenissen uit alle continenten, is het beeld van 'de' migrant afbreken. We hebben willen tonen dat een veelheid van redenen die 184 nationaliteiten naar Brussel brengt. Sommigen vluchten voor politieke onderdrukking, zoals een Soedanese die een gedwongen huwelijk ontvlucht en deel uitmaakt van de beelden die we zien van mensen die op bootjes de Middellandse Zee proberen over te steken. Zij levert een zeer sterke getuigenis over haar ketenmigratie waarbij ze tenslotte in Brussel belandt. Niettegenstaande ze hier alle jaren woont, zeven talen spreekt en een informaticadiploma heeft, wacht ze nog steeds op haar papieren. Dit is een werkelijkheid die we wilden vertellen. De tentoonstelling is niet "de wondermooie geschiedenis van de immigratie" geworden.

Het is dus ook geen verhaal van perfecte integratie?

Nee, geen smeltkroes van culturen waarbij we elkaar allemaal de hand geven. De redenen om naar Brussel te komen zijn bijna even gevarieerd als de mens. Sommigen komen uit liefde, zoals een Argentijn getuigt in een van onze films. Anderen uit economische overwegingen, onder andere met de Europese instellingen zoals een in Polen geboren Zweedse vertelt, of om hun kind een betere toekomst te bieden zoals een Braziliaanse uitlegt. Elk verhaal is anders. Van zodra je luistert naar wat de migranten ons vertellen, ontmoet je slechts mannen en vrouwen met hun verwachtingen, ontgoochelingen en ambities.

Het valt ook op dat het vaak over vrouwen gaat die niet hun man volgen maar die individueel komen.

Inderdaad, een mooi voorbeeld zijn ook de vrouwen, veelal minderheden, die eind 19de eeuw hun land ontvluchten omdat ze er niet kunnen studeren en hier aan de ULB, de verpleegsterschool van Brugman of aan een technische school komen studeren. Voor wie Brussel eigenlijk een middel is om zich te emanciperen. Sommigen gaan daarna terug naar hun thuisland, anderen blijven. Het was ook belangrijk te tonen dat Brussel niet steeds een eindpunt is of dat velen slechts enkele jaren dachten te blijven en nooit meer vertrekken. Er was ook de wil om de historische acteurs en actrices hun 'agency', hun actie- en handelingsvermogen terug te geven. Dus ja, er is het migratiebeleid, maar er is ook de manier waarop mannen en vrouwen hun eigen lot in handen nemen.

Portret van Youra Livchitz, gefusilleerd in 1944, © Union des Progressistes Juifs de Belgique

Nieuw aangekomen migranten, in het bijzonder uit Marokko, die werken aan de metro, (ca. 1976), © Musée du transport urbain bruxellois

Je haalt het migratiebeleid aan; daarmee snijd je het onthaal hier aan. Hoe was de houding van oudere generaties Brusselaars t.o.v. de immigranten? Evolueert hun houding?

Het was voor ons belangrijk dat we eerst het migratiebeleid gedurende die twee eeuwen in kaart brachten, maar we wilden ook absoluut tonen dat precies de lokale bevolking een fundamentele rol speelt in die geschiedenis, vroeger en nu. De immigratie is ook onze geschiedenis. Het zijn niet alleen de vreemdelingen, we maken en vormen die dagdagelijkse problematiek elke dag met hen. 'De' vreemdeling wordt ook gevormd door de manier waarop we naar hem kijken, hoe we reageren op een vreemde tongval, op een vreemd uiterlijk, enz.

Als we vertrekken van het principe dat we met z'n allen samen deze problematiek vormgeven, dan hebben we eigenlijk geen museum van de immigratie nodig, dan zou in een stadsmuseum de migratieproblematiek automatisch aanwezig zijn, omdat het niet enkel de geschiedenis van de vreemdelingen is, maar de geschiedenis van de relaties tussen hen en de lokale bevolking. Wat we ook wilden tonen is dat de Brusselaars zich op verschillende momenten in de geschiedenis verzet hebben tegen het migratiebeleid.

Kan je hiervan een aantal voorbeelden geven?

Een eerste voorbeeld is de Tweede Wereldoorlog, die een rassensvervolg is, niet alleen van de Joden maar ook van zigeuners en andere niet aanvaarde bevolkingsgroepen. Hier tonen we de levensloop van Youra Livchitz, een migrant uit Kiev die er met twee schoolvrienden in slaagt het 20ste konvooi dat Joden naar Auschwitz deporteerde met een revolver en een lantaarn tot stilstand te brengen, waardoor meer dan honderd Joden kunnen ontsnappen. Wat we wilden tonen is dat mensen zelfs in dramatische omstandigheden een handlingsvermogen hebben waar ze meermaals gebruik van hebben gemaakt. Zoals ook veel Brusselaars Joden verborgen hebben waardoor ze aan de vervolging zijn ontsnapt.

En de politie heeft niet meegeholpen aan de razzia's.

Precies, in tegenstelling tot Antwerpen. In Brussel is het de Duitse bezetter en niet de politie die mensen oppakt, en dat is een van de redenen

Migrantenkinderen in de Marollen (1976), © AVB

waarom het deportatiecijfer in Brussel beduidend minder hoog was.

Een tweede, meer recent voorbeeld is Semira Adamu. Waarom herinneren we ons allemaal haar geschiedenis, ook al is het 20 jaar geleden? Volgens mij is het niet alleen het dramatisch karakter van haar dood, maar ook het feit dat er een burgerreactie op volgde waardoor we ons haar herinneren. Het is het moment waarop mensen begonnen na te denken over wie iemand zonder papieren is, over wat men doet met die mensen die we niet willen zien, zelfs niet wanneer ze in het vliegtuig zitten waarmee we op vakantie vertrekken. Het was een kantelmoment.

We denken dat dergelijke voorbeelden, zonder de bezoekers de les te willen spellen, moeten tonen dat zij ook speelruimte, handlingsvermogen hebben, dat de huidige vluchtelingen en diversiteitsproblematiek iedereen betreft en niet alleen de vreemdelingen.

Ten slotte, wat was de inbreng van de kunstenaars, hoe verhouden ze zich met de andere aspecten?

We hebben een tiental kunstenaars, evenveel mannen als vrouwen, met of zonder migratieachtergrond, die de diversiteit van Brussel beleven omdat ze er wonen, de vrije hand gegeven om vanuit hun subjectiviteit over die diversiteit na te denken. Het was voor ons belangrijk ook de subjectieve zijde mee te nemen om een andere sleutel tot begrip aan te reiken, die noch de geschiedenis, noch de getuigenissen kunnen bieden.

Was de bijdrage aan deze tentoonstelling van de migranten - met soms toch een traumatiserende geschiedenis - of van de kunstenaars, ook een middel voor hen om veerkracht terug te winnen?

Ik denk dat het een manier was om zich hun geschiedenis weer eigen te maken, om hun geschiedenis in het publieke debat te plaatsen. Voor de getuigen en de kunstenaars was het een middel om zich deze problematiek die overladen is met vooroordelen opnieuw toe te eigenen.

Een erkenning van hun geschiedenis?

Zo heb ik het begrepen. Niet alleen erkenning, maar ook een manier om zich te emanciperen. De getuigen hebben ons een buitengewoon cadeau gegeven, omdat we ze wilden tonen voor wat ze zijn, mannen en vrouwen met al hun nuances en complexiteit, niet enkel als vreemdeling, maar gewoon als mens.

Brussel, een veilige haven? Joods Museum van België, Miniemenstraat 21, 1000 Brussel; tot 18 maart 2018, www.brusselsmuseums.be

COLUMN

Tevreden slaven

Jan Bastyns

Welk gevoel bekruipt u, beste lezer, wanneer u een troep leeuwen aan een krenge ziet vreten? Of de extreem gewelddadige pikorde in uw kippenhok observeert? Of het fanatisme waarmee kauwen en eksters de meesjes en musjes verjagen van uw warmhartig uitgestrooide wintergraantjes? Of de genadeloosheid waarmee de ene boom de andere in uw tuin verdrukt? Oké, wij menen - of liever wensen soms - in de natuur sporen te zien van gedrag dat wij humaniserend als altruïsme gaan bestempelen, maar het valt toch niet te ontkennen dat de wet van de sterkste universeel in alle DNA gebeiteld zit. Ook Darwins selectie maakt, in de overlevingswedstrijd van *the fittest*, in feite ook de *sterkste*. Zeker bij de mens overtreft de wet van de sterkste die van het getal. Alleen het begrip *sterkste* is relatief, niet de wet op zich. De neanderthalers waren sterker dan de sapiens sapiens, en talrijker, en kijk... *who won?* Aanpassingsvermogen, talent, vaardigheid, intelligentie, beweeglijkheid en snelheid overwegen evident op kracht. En maken, dichter bij ons sociaal milieu, specialisatie, technologie, politieke hefbomen of een bom geld je economisch en sociaal niet tot 'sterkere'? Idem voor bevolkingsgroepen en andere entiteiten. Kennis en informatie maken een land toch sterker dan wapenarsenaal? Geld, dus invloed en macht, geven een kleine groep binnen een gemeenschap zo goed als vrij spel tegenover de massa. Ethiek komt daar niet bij kijken. Evolutionair eist de sterkste alles voor zich op, behalve wat sluwere verdrukten hem kunnen ontfutselen, of wat hij hen zelf tactisch afstaat om zijn positie met coalities te verstevigen. Politiek heet dat *the winner takes it all*. Het is de visie van Trump, Poetin en alle dictators en zilveruggen alom. Mobutu zei destijds openlijk: "Congo is van mij". Het volk mocht er bij zijn gratie in leven.

Vanwaar deze column? De niagara aan financiële schandalen: Luxleaks, Swissleaks, Panama Papers, Paradise Papers. Indrukwekkend toch? Zelfs de *#metoo*loedgolf over wijd verspreid mannelijk wangedrag was er klein bier tegen. Concreet. Volgens Le Soir (14/08/2017) werd in 2016 "ongeveer 221 miljard versluisd van België naar belastingparadijzen". Onlangs had ik daarover toevallig een gesprek met, laten we zeggen een 'betrokkene'. Mijn overigens sympathieke gesprekspartner argumenteerde dat de bezittende klasse maatschappelijk toch al genoeg bijdraagt door massa's mensen werk te verschaffen en ze er zelfs goed voor te betalen. "Hebben ze zo nog niet genoeg gedaan? En dan nog belastingen gaan betalen...!" Toegegeven, er zijn de Bill Gates'en en hun goede werken, al blijken zelfs die vaak winstgevend. Ze zijn ook wellicht niet zo talrijk, de rijken met zo'n extreme visie, maar ze zijn wel machtig en invloedrijk. Zij voelen zich als een soort economische Mobutu's, eigenaars van het economisch weefsel. Tewerkstelling wordt zo een gunst aan de bevolking die zonder hen zou creperen, en belastingontwijking in dito paradijzen wordt voor hen wettige zelfverdediging. Voor ons allen gaat verrijking daarenboven gepaard met een psychologisch proces waarbij men zichzelf steeds onderaan of hoogstens halfweg op de ladder ziet staan en alleen nog naar boven

kijkt. Piketty betoogde dat die ladder tot in de hemel rijkt, bij de wereldwijd 1% rijksten, vrij van schuldgevoelens en nog onverzadigd met hun helft van de wereldrijdommen. Graaien. Zeker niet de enige menselijke drijfveer, maar ongetwijfeld een van de sterkste. DNA is aangeboren, *nature, inné*, en heeft altijd gelijk. In 1976 had Richard Dawkins het over "*The Selfish Gene*". Socialisme, mensenrechten, interculturaliteit... allemaal cultuur, *nurture, acquis*. Uit die spanning put het neoliberalisme zijn ideologische kracht.

So what? Politiek een vuist maken, blijkt geen sinecure. Daarvoor zijn onze doorsneebeuken veel te rond. Een flinke broodbedeling had wellicht zelfs in het hongerige Parijs van 1789 het hoofd van Louis en zijn Marie-Antoinette op hun schouders gelaten. Dan maar aanmodderen met corporatistisch biefstuksocialisme? Ik vrees het. Liever hier en daar iets dan helemaal niets. Hier staat naar mijn gevoel het fenomeen van de tevreden slaaf centraal. Tussen de zogenaamde *haves* en *have-nots* is er een enorme groep gegroeid aan wat ik *have-enoughs* zou noemen. Talrijker dan de *have-nots* die steeds meer uit de boot vallen, hebben ze in meerderheid wat Charles Péguy beschouwde als elementaire basis voor sociale vrede: *werkbaar werk*, een dak boven hun hoofd, voldoende brood op tafel, wat vrije tijd, goede scholen, betaalbare en degelijke geneeskunde, een geruststellend spaarpotje. Wij, tevreden slaven, weten wel wat er zich boven onze hoofden afspeelt en hoe het systeem werkt, maar hebben daarvoor tijd noch energie over. Want in onze vrije tijd zijn we intensief bezig met gezin en privéleven. We reizen, surfen op het net, volgen een cursus boeddhisme of yoga, houden van etentjes, doen aan sport, joggen, leren pianospelen, repeteren ijverig met de plaatselijke amateurtoneelgroep, gaan wel eens graag op café en willen de match, de soap of de film op tv niet missen... En dan is er nog het door Herbert Marcuse in zijn *Eendimensionale Mens* (1964) reeds voorvoelde TINA-syndroom: *There Is No Alternative*. Syndicaten worden zo de Moeder Theresa van het neokapitalisme. Hun streven naar sociale vrede speelt feitelijk in de kaart van de *haves*...

Stemden *have-nots* recent niet massaal voor een psychopathische miljardair? Gaven Zuidelijke neger-slaven in de secessieoorlog hun leven niet voor het behoud van de slavernij? En wijzelf, tevreden slaven, die bij een jacht op de rijken vrezten voor onze twee of drie staatsobligaties, houden we het toch maar niet liever bij het oude? Niet eens zo dom als je relatief veel te verliezen hebt, want zoals we zo graag zeggen: "we hebben maar één leven..."